هێرشی ده هه‌زار جه‌نگاوه‌ره‌كه "هێرش بۆسه‌ر فارس"

كه‌مال غه‌مبار له‌سه‌ری نووسیوه

پێشه‌كی:

سه‌رده‌مێك دڵمان به‌وه خوش ده‌كرد كه به‌ر له زایین به پێنج سه‌ده، مێژوونووسێكی گریكی وه‌ك زه‌ینه‌فۆن «گه‌زنه‌فۆن» باسی كوردی كردووه‌و به وڵاتی كورده‌واری‌دا گوزه‌ری كردووه، هه‌ر چه‌نده ئه‌و ساته زانیاری‌یێكی ئه‌وتۆمان له‌به‌ر ده‌ست نه‌بوو، كه بزانین ئه‌م مێژوونووسه چۆن هاتۆته كوردستان و چی نووسیوه، به‌ڵام وه‌ك به‌ڵگه‌نامه‌یێكی مێژوویی گرنگ مایه‌ی به‌خته‌وه‌ریمان بوو، كه ئێمه‌ی كوردیش ناووشووره‌تمان له‌ناو مێژوونووسانی جیهانی‌دا ون نی‌یه‌و له‌سه‌ر لاپه‌ره‌كانی مێژوو باسی نه‌ته‌وه‌ی ئێمه كراوه، كه به ئازایه‌تی‌و جوانمه‌ردی ناوی ده‌ركردووه.

ئه‌و كتێبه‌ی كه له‌به‌رده‌ستمان دایه ڕووناكی‌یێكی ته‌واو ده‌خاته سه‌ر كورده‌كانی كوردستان كه چۆن به‌ره‌نگاری هێرشه‌كه‌ی ئه‌و ده هه‌زار جه‌نگاوه‌ره بوون، كه ڕوویان كردۆته ناوچه‌كه‌و ویستوویانه به زۆره ملێ خۆراكی خۆیان وه‌ده‌ست بێنن و ده‌ستیان كردووه به تاڵان كردنی خه‌ڵكه‌كه.

زەینـەفـۆن هەرچـەنـدە کە بۆ سوپـاکـەی خۆی دادەتـاشێ و بە جۆرێ باسی ئازایـەتی و چاونـەتـرسان و خۆڕاگرتنیان دەکات، بەڵام بیەوێ و نەیەوێ نەیتوانیوە نکـولی لە قارەمـانیـەتی کوردەکان و خۆبەخت کردنیان بکات لەپێناوی پاراستنی ناوچەکەیان دا، هەر بۆیەش ناوی کتێـبەکـەی ناوە» ئەنـابـاسس Anabasis واتـە پێ هـەڵ گەڕان یاخـود پێش کەوتـنی سەربـازانـە، مەبـەستیشی سەرکـەوتنـە بۆ سەر شاخەکانی کوردستان پاش ئەوەی سوپاکەی کۆرش شکاو خۆشی لە شەڕدا کوژ راو گریکـەکـان ڕێگـەی کوردستـانیـان گرتـەبەر لە گەڕانەوەیان دا بۆ وڵاتی خۆیان.

ناوەڕۆك و شیکردنەوەی کتێبەکە:

ئەم کتێبـە بریتی یـە لە چوار سەد لاپـەڕەی قەبارە گەورە، لەسـەر کاغـەزی سپی لە چاپخـانـەی زانکۆی مووسڵ چاپ کراوە. مامۆستا یعقوب افرام منصور لە ئینگلیزی یەوە وەری گێڕاوەتەسەر زمانی عەرەبی. وەرگێر ساڵی ١٩٦٤ وەرگێـڕانـەکـەی تەواوکردووەو مامۆستا فؤاد سفر ساڵی ١٩٦٥ وشەیێکی بۆ نووسیوەو کتێبەکە بەو جۆرە هەڵ دەسـەنگێنێ کە لەو کتێبـە مێـژ وویيانەیە کە ناوبـانگێکی جیهـانی هەیـەو مێـژوونـووسی گریکی زەینەفۆن بە شێوازێکی دڵ کێش و ڕەوان دایناوە. ئەم کتێبـە ساڵی ١٩٨٥ چاپ کراوە، زەینـەفـۆن قوتـابی فەیلەسـوفی گەورە «سـوکـرات» بوو، بیر قووڵ و، ڕا ڕاست و، زۆر زاناو شارەزا بوو، ئەو کتێبەی گەورەترین کاری کردە سەر ڕۆڵـەکـانی نیشتمـانـەکـەی، تەنانەت وتـراوە کە ئەنـابـاسس پەنجـەرەییکی گەورەی بۆ یۆنان کردەوە کە بە هۆی ئەوەوە سەریان لە شارستانیەتەکانی ڕۆژهـەڵاتی کۆن خوارکـردەوە کە گەشەکردنیان لە سی ئەوان کەمتر نەبوو، دوور نی یە کە ئەم کتێبە لەو هۆو پاڵ پێـوەنـەرانـە بێت کە ئەسکـەنـدەری مەقدۆنی بەرەو وڵاتانی ڕۆژهەڵاتی کۆن پەرەبسێنێ.

جگـە لەوانـەی باسمـان کردن کتێبـەکـە بایـەخی گەورەی هەیـە بۆ لێکـۆڵینـەوەی مێـژ ووی عیـراق و جوگـرافیـاکـەی، کە باسی بارو دۆخی کۆمـەڵایـەتی و ئابووری و جوگراف سەردەمی کۆتایی سەدەی پێنجەمی پێش زایین دەکات.

ئەوەی کە لێرەدا شیاوی باسە ئەوەیە کە کەم کەس هەیـە شتێـك لە بارەی هێـرشـەکـەی ئەسکـەنـدەری مەقـدۆنـی بۆ سەر عیـراق نەزانی کە لە ب شەڕێکی دابری نزیك بە شاری هەولێر لەگەڵ «دا را» لەیەکیان داو لە ئەنجـام دا لە ئەنجـام دا سوپـاکـەی دارا بەزی و شکـا، بەڵام زۆر کەس هەیـە گوێی لەو هێـرشـەی فارسی و گریکی نەبـووە کە لە ئەنـازۆڵـەوە بەرەو عیراق کشـان و لەگـەڵ فارسە ئەخمینی یەکان کەوتنە جەنگ و شەڕەکە لە سەعاتێکی زیاتر نەخایاندو «کۆرش»ی تێدا کوژ را کە برای «ئەرتحشتا»ی دووەم بوو، هەر دوو برا کوری «داریـۆس ـ ئاسیـای بچـووکی دەکـرد، کۆرش ویستی تاجەکە لە براکەی بسێنی، بۆ ئەم مەبەستەش سوپـایـێـکـی هەزار سەربـازی ئامـادەکـردو ئیسپـارتی یـەکـانیش بە سوپاییکی گەورە یارمەتیان دا، کۆرش بۆ سەر ئەرتحشتـای براکـەی هێرشی بردو لە مەودای دوو ڕۆژ دوور لە بابـل پێـی گەیـشـت و لە شەڕەکەدا کوژ را، بەڵام گریکەکان نوشستیان نەهێنا، لە دەشتـەکـانی ئاشـووردا بڵاوبوونەوەو بەسەر چیاکانی «قـردو»و ئەرمـێنـیـا کەوتـن تاکـو گەیـشتنـە شاری

«تەرابزون»، لەوێ وە بەرەو وڵاتەکەی خۆیان بۆی دەرچوون.

ئەوەی لەو نووسینەدا مەبەستمانە ئەوەیە کە ڕووناکی بخەینە سەر ئەو خاڵ و لایەنانەی کە پەیوەندی‌یان بە کوردەوە هەیە نەك دوان بە دوورودرێژی لە هەندێ مەسەلەی لاوەکی‌و چۆنیەتی شەڕەکەی نێوان کۆرش و براکەی‌و بەپێی پێویست هەندێ خاڵ ڕوون دەکەینەوە.

وا دیارە زەینەفۆن کتێبەکەی بە ناوێکی خوازراوەوە نووسیوە کە «تیمستۆجین»ەو ناوی باوکی «جریلوس»ە.

شەڕی کۆناکساو کوشتنی کۆرش:

چێشتەنگاو بوو کە نزیك بوو بگەنە ئەو شوێنەی کە کۆرش بڕیاری دابوو لێی بوەستێ کە «پاتجیاس» دەرکەوت و سواری وڵاخێ بوو کە عەرەقەی دەڕوابوورو بەغار دەهات و یەکسەر بە فارسی‌و یۆنانی پڕ بە دەم هاواری‌کرد: «پاشا بە سوپایێکی گەورەو نیزامێکی سەربازی وا بەرەو ئێمە دێ». ئەو کاتە بە جارێ خراپ سەریان لێ‌شێوا، چونکە هەموو وایان زانی کە پاشا بەر لەوەی ئەوان شوێنی خۆیان وەربگرن هەڵیان دەکوتێتە سەر... نیوەڕۆ داهات هێشتا لەشکری پاشا دیارنەبوو، بەڵام دەمەدەمی عەسر بوو کە تەپ وتۆز وەك پەڵە هەورێکی سپی دەرکەوت، پاش ماوەیێك شتێك وەك ڕەشایی‌یێك کە بۆ مەوداییکی درێژ، درێژ دەبۆوە بەسەر دەشتایی‌یەکەوە دەبینرا. بەرەبەرە سەرەسونگی‌و سوارەو بەشەکانی لەشکرەکە دەرکەوتن. لێرەدا (کۆرش) بەسواری لەگەڵ وەرگێرەکەی خۆی‌و سێ چوار کەسی‌تر خۆیان گەیاندە لای «کلیرخوس»و بانگیان کردو ئاگاداریان کرد کە سوپاکەی بەرەو ناوجەرگەی لەشکری پاشا بەریت چونکە پاشا خۆی لەوێیە. کۆرش وتی «ئەگەر لەوێ سەرکەوین، هەموو شتێك تەواو دەبێ». بەڵام سوپاکەی پاشا لەوەدا نەبوو، هێجگار زۆر بوو کوشتارێکی گەورە لەنێوان سوپاکەی کۆرش و پاشادا کرا، گریکەکان شەڕێکی ئازایانەیان کردو زیانێکی زۆریان لە سوپاکەی پاشاداو کۆرش دڵ خۆش بوو کە گریکەکان فارسەکانیان لەپێش خۆیان دا ڕاماڵی‌و بانگەوازی، کردنی بەپاشای خۆیان ڕاهێشت..

کۆرش لەوە ترسا کە پاش پشت لە گریکەکان بگرێ‌و شەق وپەقیان بکات، یەکسەر بەرەو ڕووی چوو و لەگەڵ ئەو شەش سەد کەسەی لەگەڵی‌دا بوو هێرشی بردو ڕیزی سەربازەکانی پێش دەمی پاشای سمی‌و شەش هەزار کەسی شکاند، پاشان دەنگ وابڵاوبۆوە کە بە دەستی «ئەرتاجرسس»ی سەرکردەکەیان کوژرا، بەڵام کە ڕایان کرد ئەو شەش سەد کەسەی کە لەگەڵ کۆرش بوون لە کاتی هەڵمەت بردن و تەکان دانیان پەیوەندی‌یان تێك چوو و نەیان توانی ڕاویان بنێن و بەدوایان بکەون و ژمارەییکی زۆر کەم دواکەوتن، کە زۆربەیان لەو کەسانە بوون کە کۆرش ناوی نابوون «هاورێ نانی»، کە لەگەڵ ئەو ژمارە زۆر کەمە مایەوە پاشا چاوی پێ‌کەوت و هاواری‌کرد «پیاوەکە دەبینم»و بێ‌سڵەمینەوە پەلاماری‌داو زەبرێکی ئاراستەی سنگی کردو قەڵغانەکەی سمی‌و بریندار‌بوو، دەش ڵێن کۆرش بە شمشێرەکەی خۆی، خۆی کوشت و هەر چۆنێك بێت کۆرش کوژرا. لەو قۆناخەدا سوپای پاشاو گریکەکان ماوەی سێ میل لێك دووربوون، گریکەکان ئەو هێزانەیان ڕاو دەنا کە ڕووبەڕوویان ببوونەوە وەك بڵێی سەرکەوتنێکی باشیان بۆڕەخساوە، فارسەکان خەریکی تاڵان کردن بوون وەك بڵێی سەرکەوتنەکەیان تەواوە، بەڵام گریکەکان پاش ئەوە بۆیان دەرکەوت کە پاشاو سەربازەکانی بوونەتە کەلوپەلی ئەوان، پاشا گوێی لە «تیسافرنوس» بوو کە یۆنانی‌یەکان ئەو

لەشکرانەیان بەزاندووە کە ڕوو بە ڕوو یان بوونەتەوەو لەسەر ڕاونانیان بەردەوامن، ئەو حەلە هێزەکانی خۆی گردکردەوەو بە شێوەیێکی جەنگی ئامادەی کردن و هەنگاویان هەڵ هێناو کە گریکەکان دیتیان کە ڕیزگرتنیان پتەوو توکمەیە بەرامبەر فارسەکان سەرلەنوێ سروودی کوشتاریان گوت و بە گیانێکی دوژمنکاری لە هی پێشوو بەهێزتر پەلاماریان دان، فارسەکان بەرامبەر پەلامارەکە خۆیان نەگرت و ڕایان کرد و گریکەکان بە دوایان کەوتن.

کە خۆر خەریك بوو ئاوابێ گریکەکان وەستان و چەکی خۆیان کۆکردەوەو ئیسراحەتیان کرد، لە هەمان کات دا سەریان سورما کە «کۆرش» لە هیچ شوێنێکەوە درنەکەوت و کەس هەواڵێکی بۆ نەهێنان... پاش ئەوەی لەبابەت مانەوەیان ڕاوێژ یان کە شتومەکەکانیان بێنن یاخود بگەڕێنەوە سوپا گاکەی خۆیان، بڕیاری گەڕانەوەیان داو دەمی شێوان گەیشتەوە خیوەتەکانیان، بۆیان دەرکەوت کە هەموو کەلوپەل و خۆراك و خواردنەوەیان تالان کراوە، لەبەر ئەوە کەم و کووڕییێکی زۆر کەوتە ناو ئازووخەی سوپاکەیان، بە جۆری زۆربەی گریکەکان بێ شێو مانەوە، لەڕاستیدا نانی نیوەڕۆشیان نەخوارد بوو. ئەمشەوەیان ئاوا بەسەر برد. بۆ بەری بەیانی سەرکردەکان کۆبونەوە، لەگەڵ ڕۆژهەڵاتن هەواڵی مەرگی «کۆرش»یان پێ گەیشت، کە ئەم هەواڵەیان بیست نائومێدیێکی گەورە دایگرتن چ بکەن باشە؟! چێشتەنگاو بوو کە هەواڵدەران لەلایەن پاشاوە گەیشتن و هاتبوون کە قسە لەگەڵ سەرکردە گریکەکان بکەن و پێیان گوتن کە پاشا سەرکەوتووەو کورشی لەناو بردووە، داوایان لێدەکات کە چەکەکانیان دانێن و بێنە دەباری پاشاو ئەگەر بتوانن بەخششی پاشایەتی بۆ خۆیان وەربگرن، کە ئەو قسانەیان کرد گریکەکان ڕقیان هەڵ ساو پێیان گوتن کە سەرکەوتوو، چەك دانانێن، (کلینۆر)ی ئەرکادی کە بە تەمەن ترینیان بوو وەڵامی دانەوە «ئەوان بەرلەوەی چەکەکانیان دانێن دەمرن. پاش ئەوەی کە زۆر لە سەرکردە گریکەکان هەر یەکە بەجۆرێك مەسەلەکەی شی کردەوە لەدواییدا لەسەر ئەوە ڕێك کەوتن کە چەك فڕێ نەدەن و خۆیانی پێبپارێزن. پاشان (فالینۆس) گوتی: پاشا ئاگاداری کردووین کە پێتان ڕابگەینین کە ئێستا ئێوە لێرەن ئەوە شەڕ ڕاگرنە لە نێوان ئێمەو ئێودا، بەڵام ئەگەر چ بۆ پێشەوە، یا پاشەوە بجوولێن ئەوە مانای شەڕ کردنە، لەبەر ئەوە داوای وەڵام دانەوەی ئەم خاڵە دەکەم. «کلێرخۆس» وەڵامی دایەوە: ئێمەش هەمان بیرکردنەوەمان هەیە. «فالینۆس» گوتی: مەبەستت چییە؟ کلێرخۆس پێی گوت. مەبەستم شەڕڕاگرتنە ئەگەر مانەوە، شەڕکردنە ئەگەر بۆ پێشەوە هاتین یاخود گەڕاینەوە لە ئەنجام دا «کلێرخۆس» بووە سەرکردەی گریکەکان، کە پیاوێکی خاوەن تاقیکردنەوەو بەهۆش بوو. هەموو لایێك سوێندیان خوارد کە ناپاکی لەیەکتر نەکەن و سوێندخۆری ڕاستگۆ بن. «ئەریوس» کە سەرکردەیێکی یۆنانی بوو پێشنیازی ئەوەی کرد کە بەو ڕێگەیەدا نەگەڕێنەوە کە پێیدا هاتوون، بەڵکو ڕێگەیێکی دوورتر بگرنە بەر، کە پێویستیان بە ئازووخە نەبێ و لە سوپای پاشا دوور بن، کە نەتوانێ خۆی کۆبکاتەوەو بەسەریان دا بدات. هەرکە تاریکی داهات پێشەنگی سوپای گریکەکان توانی خیوەتگایێك ساز بکات، بەڵام ئەوانەی دوایی گەیشتن خیوەتی خۆیان لێ هەڵ دا قاوقیژ و غەڵبە غەڵبێکی زۆریان نایەوە کە

یەکتـریـان بانـگ دەکـرد تەنـانـەت دوژمن گویێ لیێـان بوو، بە جۆرێ ئەوانـەی لێوەیانەوە نزیك بوون لە خیـوەتـەکانی خۆیان دا رایان کرد، تەنانەت پاشاش ترسی لیێنیشتبـوو، گریکـەکـانیش ترسێکی ناوەخت دایگرتن بەڵام کلێرخۆس ترسەکەی رەواندنەوە کە بە «تـۆلمیـدس»ی بانگـدەری راگـەیـانـد کە فەرمـانی بێدەنـگ بوون و کێی بدات پاشـان دەست بکـات بە بانـگ راهێشتن کە «سـەرکـردەکـان جار دەدەن ئەو کەسەی زانیاری لەمەر ئەو گوێدرێژە بێنی کە لەنێوان چەکـەکـان دا بەرەڵـلا بووە ئەوە دە هەزار جونـەیهی دەدرێتێ» کە سەربـازەکـان لە بانگـەکە گەیشتن دڵ نیا بوون کە ترسـەکـەیـان شتـێـکـی راسـت نیـیـەو سەرکردەکانیان لە مەترسی دوورن.

«تیسافرنۆس» چەند کەسێکی نارد کە لە مەرجەکان بدوێن، «کلێرخۆس» پێی گوتن جارێ دەبێ لەپێشەوە شەر بکەن چونکە قاولتیان نییەو هیچ گریکێك حەدی ئەوەی نییە کە لەگەڵ یۆنانییەکان لەمەر مەرجەکانەوە بدوێ هەتاکو قاوەڵتیان بۆ نەهێنێ، کە هەواڵدەرەکان بە پەلە رۆیشتن و خێرا گەرانەوەو پاش مشت ومرێکی زۆر شوێنی دەسکەوتنی ئازووخەیان پێشان دان و کە کاتی لواو داهات کلێرخۆس وەلامی دانەوە کە پەیمانی شەر راگـرتـن دەبـەستیێو پیێگـوتن کە یەکسـەر شوێنی ئازووخـەیـان پێشـان دەن، وێـرای شەر راگرتن لەگەڵ سوپاکەی بەشێوەییەکی جەنگی رێگەی گرتەبەرو خۆی سەرکردایەتی پاشەنگەکەی کرد، تووشی چەند جۆگەو جۆبـارو رووبـار بوون و پردیـان بە دارخـورمای کەوتوو دروست کردو بەسـەریـان دا رۆیشتن و پەرینـەوە. پاش ئەوەی گەیشتنـە دێیـەکـان رابـەرەکان پێیان گوتن کە دەتـوانن ئالیـك و مەیو سرکەیان دەسکەویت هەروەها چەند جۆرە خورمایێك.

پاشـان «تیسـافـرنـۆس» بە سیفەتی پەیامبەر لەلایەن پاشـاوە هات و لە گوایـە پاشـای قەناعەت پیێهێناوە کە بیێتـە رێنیشـاندەریان، ئەوانیش داواکەیان قبووڵ کرد بەڵام بەگـومـانـەوە. گریکـەکـان بیست رۆژ چاوەروان بوون هەتـا «تیسـافـرنـۆس» گەرایەوە، بەڵام ریزەکانی خۆیـان تێـك نەدابـوو و بەیـەکەوە نووسابوون و خۆیان قایـم کردبـوو، چونکـە لەو رایـەدا بوون کە پاشـا بە خۆرایی نییـە کە هانمـان دەدات بمێنینەوەو هەر کاتێ هێزەکانی خۆی کۆبکاتەوە پەلامـارمـان دەدات، لەو ماوەیـەدا «تیسـافـرنـۆس گەیشت و لە رواڵەت دا نیازی گەرانەوە بوو بۆ نیشتمان.

رێگرتنەبەر بە گۆمان لێك کردن:

هەر دوو لا دەستیان کرد بە رۆیشتن، «ئاریوس»یش لەگـەڵ «تیسـافـرنـۆس»و «ئۆرونتاس» پێکەوە خێوەتیان هەڵ دا، گریکـەکـان بە گومـانـەوە سەیـریان دەکردن، بۆیـە لە کاتـی رێـگـەدا بە تەنـیـا دەرۆیـشـتـن و رێنیشـانـدەری تایبەت بە خۆیان بەکاردەهێنا، نێوانی هەر دوو لەشکـرەکـە لە (٣)میـل کەمتـر نەبـوو. پاش رۆیشتنی سێ رۆژ گەیشتنە شوورەی مادی، دوای ئەوە لە ماوەی دوو رۆژدا (٢٤)میل رۆیشتن و لە دوو چەم پەرینـەوە پاشـان گەیشتنـە شارێکی قەڵـەباڵغ کە ناوی «سیتـاس» بوو میـل ونیـوێـك لە دیجلەوە دوور بوو. پاش شێوان یەکێك هات گریکەکانی ئاگادار کرد، کە سوپـاکـەی «تیسافرنۆس» شەوێ هێرشتان دەکاتەسەر و لە باخچەکەی نزیکتانەوە هێزێکی گەورە هەیە، ئاگاتان لە خۆ بێو پاسەوانییێکی قایم و توند لەسەر پردەکەی دیجلە دانێن، چونکـە ئەگـەر تیسـافـرنۆس بتوانێ شەو تێکی دەدات تاکـو نەتـوانن بپـەرنـەوەو لە نێوان رووبارو نۆکـەنـدەکـەدا دادەبـرین. گریکـەکـان بەسـەر فێڵی

فارسـەکـان کەوتن و لەگـەل گەردی بەیـانی لە پردەکـە پەڕینـەوە، پاش ڕۆیشتنی ١٥٠ میل لە ماوەی دە ڕۆژدا بەناو میدیادا تا گەیشتنـە ئەو گونـدانـەی کە سەر بە دایکی کۆرش بوون، تیسـافـرنـۆس بۆ ئەوەی سووکی بە (کـورش) بکات ڕێگەی یۆنانی‌یەکانی‌دا کە بە ئارەزووی خۆیان تالانی خەلەو خەرمان و مەرو مالات و شتی‌تری بەنرخ بکەن و کوێلە نەبێ.

پاش ڕەوتـی(٦٠) میـل دیجلەیـان بەجێ‌هێشت و تێبینی شارێکی دەولەمەندیان کرد کە ناوی «کانیای»بوو کە شوێنێکـە نزیـك لە شوێنی ئێستـاو دەوترێ «قەلای کیژ ۆلە»و لە خواروی شەرقاتە. خەلکەکە نان و پەنیرو شەرابیان بۆ هێنان، لەوێ‌وە بە کوندەی پف دراودا لە رووبارەکە پەڕینەوە

غەدرکردنی تیسافرنۆس:

پاشان گەیشتنە زێی‌گەورە، لەوێ (٣) ڕۆژ مانەوە، لەو ماوەیـەدا هیـچ نیشـانـەیێکی کاری نارەوا لەلایـەن تیسـافـرنۆسەوە دەرنەکەوت، کلیرخۆس بڕیاری‌دا بەپێی توانا لە گەلی‌دا کار بکات و ئەو گومانە بن بر کات کە بوتە هۆی دوژمنکاری‌یێکی ئاشکرا، گفتوگۆیێکی زۆر لەنێوان هەر دوو لا کرا بۆ ئەوەی دلیان لە گومان پاك بکەنەوەو بروا بە یەك بێنن بەلام تیسـافرنۆس هەرچەند بە ڕوالەت خۆی وانیشان دا کە مەبەستی بەرژەوەندی‌و خزمـەتگـوزاری گریکـەکانە کەچی لە ئەنجام دا کاری نامەردانەی خۆی کردو داوەتی «کلیرخۆس»ی و چەند سەرکـــردەیێکی کرد بۆ خواردنی شێـــوان و بە پیـلان‌گرتنی بولای پاشـــاکـەی خوی ناردنی لەوێ ملیـان پەڕانـدرا.

لێرەوە باسی زەینەفۆن دەکەین کە جلەوی سەرکردایەتی سوپاکەی کردو بەرەو کوردستانی عیراق هەنگاوی نا.

بەرەو کوردستانی عیراق:

پاش گرتـنـــی سەرکـــردەکـــان و کوشـتـنـــی سەد ئەفســـەرەکـەو ئەو سەربـازانـەی کە لەگـەلیـانـا بوون، گریکـەکـان تووشی بارو دۆخێکی پەشێـوو نارەحـەت بوون، وەك سەیـریـان کرد لە هەمـوو لاوە دەورەیـان دراوە، چاوەڕوانـــی ئەوەیـــان نەدەکـــرد کە کەس کەل وپـەلیـان پێ‌بفرۆشێ، ڕابەرێك نی‌یە ڕێنوێنی‌یان بکـات، لەنێـوان چەنـد ڕووبـارو چەمێـك دا گیـریان خواردووەو ناتوانن لێ‌یان بپەڕنەوەو بگەڕینەوە نیشتمان، تەنـانـەت فارسـەکانیش لێ‌یان هەلگەڕانەوەو دەستیان برین، بۆیـان ئاشکـرا بوو ئەگـەر سەرکەوتنیش وەدەس بێنن ناتـوانن هیـچ کەس لە دوژمنـانیـان بکـوژن، خۆ ئەگەر بشکێن نەفەرێکیان ڕزگار نابێت. خەم و پەژارەو نائـومێـدی دای‌گـرتن، ئەو ئێـوارەیـە کەم کەس لەوانـە نانیان خواردو ئاگریان کردەوە، بەلام لێی درێژ بوون و خەو نەچووە چاوی کەس، هەموویان تاسەو شەیدای نیشتمان و دایك و باوك و مندال و خێزانەکانیان بوون و وایان زانی کە جارێکی‌تر نایان بێننەوە.

پاش ئەوەی چەنـد سەرکـردەیێـك قسـەیـان کرد، «زەینەفۆن»یش قسەی خۆی کردو گوتی:

«ئالێرەدا یەك شت هەیە کە هەمووماں دەی‌زانین، پاشاو تیسافرنۆس هەموو ئەوانەی بە دەستمان کەوتبوو بۆ خۆیـــان برد، ئاشکـــراشـە سوورن ئەگـەر بۆیـان بکرێ، ئەوەی کە ماویشمانە تەفرو تۆنای بکەن، وەك دەبینم دەوری ئێمە ئەوەیە کە هەر شتێ پێمان بکرێ بی‌کـەین تاکـو نەهێلین بکـەوینـە بەردەست فارسـان، بەلکو وا چاکترە بۆ ئێمە کە مسوگەری بکەین ئەوان لە بەردەستی ئێمـەن. . . . هتـد، پاشان لەسەر قسەکانی دەڕوات و پێشنیـــازی دانـانی ژمـارەیێکی پێـویست لە سەرکـــردەو ئەفســـەر دەکـات و دەلێ: **دەبێ ئەوە بزانن**

ژمــاره زۆری‌و چەنـد هێـزێـك سەركـەوتن لە شەڕدا وەدەس ناهێنن، نەخێـر كە لایێـك دەچێتـە پێش دژی دوژمن و وەرو هێـزێكی مەعنـەوی هەیـەو خوداوەندی لەپشتەوەیە، دوژمن وەك بنكەیێك خۆی لەبەر ناگرێ، هەروەك تێـبـینـی ئەم خاڵــەم كردووە لە بارەكــانـی سەربازی‌دا، ئەو كەسانەی كە تاكە ئامانجیان ئەوەیە كە سەر سەلامـەت بێ، تاسـایی مەرگێكی كلۆڵانـەی سووكانە دەمرن، كەچی ئەوانەی پەی بەوە دەبەن كە مردن تووشـی هەمـــوو خەڵـكی دەبێ، هەوڵ دەدەن مەردانە بمرن، بە زۆری تەمەنیان درێژ دەبێ‌و ئەگەر بژین ژیانێكی بەختیارتر ڕادەبوێرن، ئەمانە ڕاستین و دەبێ دەركی پێ‌بكـەن و نیشـانی بدەن كە ئێـوە پیـاوی ئازاو بە وەجن و داوا لە هی‌تـر بكـەن كە شوێن پێی ئێوە هەڵ گرن».

پاش ئەم دوانە هی‌تر قسەیان كردو چەند ئەفسەرێك هەڵ بژاردران كە شوێنی ئەوانـەی بەدەست فارسـەكان كوژ ران بگرنەوە.

زەینـەفـۆن نایـاب ترین جلی سەربـازی لەبـەر كرد وای‌زانی كە خواوەنـد سەركـەوتنی پێ‌بـەخشیـون، سەركـەوتن چاكتـرین چەكی گەرەكـە، كلنیـۆر باسی غەدرو خیـانـەتـی فارسـەكـانی كردو گوتی ئەگــەر مەبەستمان چەك سەندن بێ بە دەستی خۆمان و ناچار كردنیان بێ كە نرخی تاوانەكانیان بدەن و لە دوارۆژدا لە دژ یـان دا جەنگێكی ڕەخسـاو بجـەنگین، ئەو حەلە ئاسمان یاریدە بێ كۆمەڵێك هیوای مەزنمان هەیە لە دەربازبوون دا»

هەر ئەو قسانەی كردو نەكرد هەتا یەكێكیان پشمی‌و كە سەربـازەكـان گوێیـان لە پشمینـەكـە بوو هەموویان چۆكیان دادا پێكەوەو سەجدەیان بۆ خواوەند برد كە ئەو نیشـانـەی دەركـرد. . . پاش ئەوە زەینـەفۆن قسەی‌تری كردو گوتـی: «ئـێـوە شیــاوی ئەوەن پیــاوی ئازاو ڕەشیـدبن و، ئازاو جوانمـەرد، لە ناخـۆشی‌دا دەربـاز دەبن، ئەوەتان بێنەوەو بیر كە فارسەكان بە سوپایێكی گەورەوە هاتنە سەر «ئەثینا»و وایان نازانی لەسەر زەوی ڕەشی دەكـەنـەوە، بەڵام ئەثینی‌یەكان ئازاو چاونەترس بوون، ڕووبەڕوویان بوونەوەو شكاندنیان.».

پاش ئەوەی زەینەفۆن كۆمەڵێك پێشنیاری‌تری كردو كەس بەرهـەڵستی نەكـردو پێی‌گـوتن سەركەوتوو ئەو كەسەیە كە جەنگاوەرەو شەڕكەرە، زیان كەرەكانیش كوژ راوەكانن.

گریكەكانی دووچاری قۆچەقانی‌و تیرباران دەبن:

لەگەڵ كۆتایی قسەكان و گردبوونەوەیان هەڵ سان و ڕاپـەڕین و ئاگـریـان لە گالێسكـەو خیوەتەكانیان بەردا، هەر كەسێ كەلـوپـەلی زیـادی ویست لەنـاو خۆیان دا دابـەشیـان كرد و ئەوی مایـەوەش خستیـانـە ئاگـرەوە، پاشـــان قاوەڵتی بەیـانیـان خواردو دوایی لە زێی گەورە پەڕینەوەو بە شێوەیێكی جەنگی لەگەڵ ولاخی بارهەڵگر لەناو چوارگۆشەیێك دا ڕۆیشتنی، كەمێك دووركەوتنەوە «میثـریـداتس» دەركـەوت بەخـۆی‌و نزیكـەی دوو سەد سوارەو نزیكەی چوار سەد تیرهاوێژ و قۆچەقانی هاوێژ، ئەوان چەكی سووكیان پۆشیبوو و زۆر خێرا غاریان دەدا.

بەڵام میثـریـداتس بەرەو گریكـەكان چوو وەك بڵێی دۆستیـانـە، هەركـە هەر دوو لا لە یەك نزیـك بوونـەوە پیـاوەكـانی میثـریداتس پیادەو سوارەیان لەپڕ تیربارانیان كردن و ئەوانتـریش قۆچـەقانیان هاوێشت، هەندێكیان زامدار كرد، پێشەنگی گریكەكان زۆر پەریشان بوون، بەڵام نەیـات توانی وەك ئەوان بكــەن، چونكــە وەك ئەوان تیرەكانیان بری نەدەكرد، ئینجا زەینەفۆن بریاری دا كە بۆ دواوەیـــان ڕامـاڵی، بەڵام لە كاتی ڕاونـانیـان

کەسیان پێ نەگیراو لە کاتی کشانەوەی دوژمنەکانیان زیانێکی زۆریان تووش بوو، تەنانەت کە لەسەر پشتی ولاخەکانیشیان بوون هەڵ دەهاتن گریکەکانیان بریندار دەکرد. لێرەدا زەینەفۆن سەرزەنشت کرا چونکە لە جەرگەی سوپاکەدا دوور کەوتەوەو هیچ زیانێکی بە دوژمنەکان نەگەیاند. ئەم شەڕەی کە بەرەنگاری بوون وای لێ کردن کە پارەیێکی زۆر بدەن بەو کەسانەی کە قۆچەقانی دروست دەکەن و ژمارەیێکی زۆر بنە قۆچەقانی هاوێژ و لەگەڵ سوپاکەی گریکەکان بن نەك جارێکی تر تووشیان بینەوەو پەریشانیان بکەن، ئەم ڕۆژە وەستان و بۆ ڕۆژ دووەم لە هەستان و دەبایە لە جۆگەکە بپەڕنەوە لە ترسی ئەوەی تووشی دوژمن نەبن، پەڕینەوە «پێش ئەوەی «میثریداتس» سەری دەربێنێ ئەم جارە هەزار سوارەو چوار هەزار تیرهاوێژ و قۆچەقانی هاوێژی لەگەڵ بوو. ئەم ژمارەیەشی لە «تیسافرنۆس» دەسکەوتوو بوو و بەڵێنی پێدابوو ئەگەر ژمارەیێکی ئاوا جەنگاوەری هەبێ ئەوە بە ئاسانی گریکەکان دیل دەکات و دەیان داتە دەست ئەو، لە نرخ کەم کردنەوەی گریکەکانی لەسەر بنەچەیە حیساب کردبوو کە لە هەڵمەتی یەکەمیدا هەرچەندە کە هێزەکەی کەم بوو کەچی تووشی زیان نەبوو بەڵکو بەپێچەوانەوە ئەو زەرەێکی گەورەی لەوان دا.

بەڵام کە هێرشیان هێنا ئەم جارە خراپ شکان، زۆر لە پیاوەکانی فارسەکان کوژران و هەژدە کەسیش بە دیل گیران، گریکەکان لە خۆیانەوە دەست پێشخەرییان کرد لە شەق و پەق کردنی لاشەکانیان بۆ ئەوەی ترسێکی گەورەتر بخەنە ناو دوژمن. پاش ئەم ڕاکردنەو شکانەی دوژمن، گریکەکان ڕێگەیان بە دڵنیایی گرتەبەرو گەیشتنە شارێکی گەورەو چۆڵ کە پێی دەوترا «لاریسا»و لە کۆنەوە میدییەکان لێی دادەنیشتن. دوای ڕویشتنی ١٨ میل گەیشتنە قەڵاتێکی سەخت و قایم، نزیك شاری «مسپیلا» کە ڕۆژێ لەڕۆژان ئاوەدان بوو و شوێنی میدییەکان بوو، پاش ئەوەی بە دەیان میلی تر ڕێگەیان بڕی و تووشی فارسەکان بوون و شەڕیان لەگەڵ کردن و زۆریان لێ کوشتن و خۆیان چاك کۆکردەوەو چەند جارێك هێرشیان بردە سەر فارسەکان و شکاندنیان و بە هەموو لایێك دا رایان کرد، ناچاربوون ڕێگەیان بگۆڕن ئەو ڕێگەیە بگرن کە دەیان گە یێنێتە ئەو دێیانەی کە ئاگریان تێدا نەکرا بۆوە، ئەو گوندانەیان سووتاند کە تیایان دا جمان بۆ ئەوەی نەهێڵن دوژمن لێیان نزیك بنەوە، بەڵام سەریان سوورما بوو چی بکەن باشە، ناچاربوون بیر لە حاڵی خۆیان بکەنەوە سەرکردەکان کۆبوونەوەیێکیان کرد، دیلەکانیان هێنا لەو ناوچانەیان پرسی کە دەورەیان داون پێیان گوتن کە خوارووی بەرەو بابل و میدیایەو ڕێگەی بەرەو ڕۆژهەلات بۆ شووشەو هەمەدان دەچێ و ڕێگەی بەرەو ژووروی بەسەر چیاکانەوە بۆ لای (کەردۆکان) کوردەکان دەچێ و بۆیان روون کردنەوە ئەو نەتەوەیە, چیانشینن و زۆر ئازان و مل کەچی پاشا نین، لەڕاستیدا سوپایێکی پاشا کە سەدو بیست هەزار کەس دەبوو جارێك غەزووی وڵاتەکەی کردن لەبەر سەختی و ڕەقەنی ڕن زەوییەکەی یەکیان بەسەلامەتی لێ نەگەڕایەوە. . .
سەرکردەکان بەتەواوەتی لەو زانیارییانە گەیشتن و لایەکیان لەو کەسانە جیاکردەوە کە شارەزاییان لە ڕێگاویان دا هەیە لە هەموو لایەکەوە هیچ شتێکیان دەرنەبڕی کە چ ڕێگەیێك دەگرنەبەر، بەڵام بیریان لەوە کردەوە کە پێویستە «کوردستان» لە ڕێگەی چیاکانەوە داگیربکەن، چونکە ئەوان بە پێی قسەی دیلەکان هەر کە لەو کوردانە تێپەڕبن دەگەنە ئەرمینیا کە وڵاتێکی

بەرین و دەوڵەمەندەو «ئۆرونتاس» حوکمداری دەکات، لەوێوە وەك دیلەکان گوتیان ـ پیاو بە ئاسانی بە هەر لایەك دا حەزبکات دەتوانێ بڕوات. بۆ موبارەك باوی ئەم مەبەستەیە قوربانیان پێشکەش کردو فەرمانیان دا کە پاش نانی شێوان هەر کەسە خۆی بپێچێتەوەو ئامادەبێ کە شوێن ئەفسەرەکانیان بکەون کە فەرمانیان بۆ دەردەکرێ.

بەرەو کوردستانی عیراق:

هێشتا شەوی بەبەرەوەمابوو کە ئیشارەتەکە دراو راپەڕین و بەرەو چیاکە بۆی دەرچوون و بەرەبەیانی گەیشتنە تەپلە سەری، سوپاکە هەموو رارەوەکانی بری، بەرەو گوندی ناو چیاکان چوون، خەڵکەکە یەکسەر لە ماڵ دەرچوون و بە خاوو خێزانیانەوە روویان کردە شاخەکان، خواردەمەنییەکی زۆر بۆ گریکەکان بەجێ ما، زۆر دەفرو هەورو ئامانی مس لە ماڵەکان دا هەبوون، یۆنانییەکان شتێکیان لێ نەبردو بەدوای خەڵکەکە نەکەوتن، ویستیان بە نەرم و شلی لەگەڵیان بجووڵێنەوە، رەنگە بێ ئەوانە دوژمنی پاشابن و رێگەیان دەدەن بە سەلامەتی لە هەرێمەکەیان و گوزەر بکەن، بەڵام خۆراك شتێکی پێویست بوو، هەرچی کەوتە دەستیان بردیان، خەڵکەکە گوێی پێنەدان کە بانگیان کردن و، لە راستیدا هیچ نیشانەیێکی دۆستایەتیان بەرامبەر گریکەکان دەرنەخست.

کە دواکەس لە لوتکەکەوە بۆ ناو گوندەکان شۆڕ بۆوە، ئەو حەلە تاریکی داهاتبوو، سەرکەوتن و دابەزین رۆژێکی تەواوی خایاند، ئەو حەلە دەستەیێك لە خەڵکەکە هێرشێکیان بردە سەر پاشبەندی گریکەکان و هەندێکیان لێ کوشتن و هی تریان بەردو تیر بریندار کرد، هەرچەندە کە ژمارەی کوردەکانیش کەم بوو، کەچی لە ناکاو گریکەکان بەسەریان دا وان، لەراستیدا ئەگەر ژمارەیێکی زیاتریان لەگەڵ بوایە لەوانەبوو بەشێکی زۆر لە سوپاکە قڕ بکەن.

لەبەر ئەوە ئەو شەوە لە دێیەکان دا مانەوەو کوردەکانیش لەسەر چیاکان ژمارەیێك مەشخەڵیان داگیرسان لە دەوروەی خۆیان دا. بەیانی بەهێزترین چوارپێیان لەگەڵ خۆ برد کە شتومەکەکانیان هەڵ بگرن و هەموو کۆیلەکانیان بەرڵاکرد چونکە ژمارەیێکی زۆر لە چوار پێی باری کەلوپەل و کۆیلە دەبووە هۆی خاوو خلیسکی رێگەبڕین و ژمارەیێکی زۆر لە پیاوی بەرپرسیار لەوە کارێکی بێسوود بوو، لەگەڵ ئەو هەموو ژمارە زۆرە خەڵکەی لەگەڵیانە دەبوایە دوو ئەوەندە ئازووخەی پێویستیان پێ بێ، بۆیە لە رێگەی بانگ راهێلەرەوە فەرمانەکانیان دەرکردو جێبەجێ کران.

کە نانی بەیانیان خوارد بۆیدەرچوون، رۆژی دووەم رەشەبایێکی پیس هەڵیکرد، بەڵام دەبوایە هەر برۆن چونکە ئازووخەکە بەشی نەدەکردن، کوردەکان «زەینەفۆن بە دوژمن ناویان دەبات ـ ك.ع ـ» چەند هێرشێکی توندوتیژیان هێناو لە رارەوە تەنگەبەرەکان دا خۆیان دانووساند، ئەمەش وایکرد کە گریکەکان لەسەرخۆ برۆن، کوردەکان تیر بارانیان کردن و هی زۆر ئازایان لە گریکەکان کوشت و بریندار کردو ناچاریان کردن کە لە هەمان کات دا کە دەکشێنە دواوە شەریش بکەن، چونکە کوردەکان شوێنی سەخت و دژیان لە چیاکان و رێرەو رەوەزەکان دا گرتبوو و خۆیان لێ قایم کردبوو.

زەینەفۆن چەند کەسی لە کوردەکان بەدیل گرت، هەندێکی لێ کوشتن و بریاریان دا کە سوود لە هەندێکی تر ببینن تا هەرێمەکەیان پێشان بدەن،

هەرەشــە لە کوردیّ کرا کە ئەگــەر شارەزای بەرێگەیێکی‌تر هەبیّ پێی نەووتن و کوشتیان.

کوشتار لە چیاکان دا:

پاش نیوەڕۆ کۆمـەڵێـك جەنگـاوەر بەرەو شاخـەکان تەگبیری ئەوەیان کرد ئەگەر بەرزایی‌یەکە بگرن دەبیّ شەویّ ئێشـك بگـرن و بەیـانی ئیشـارەتی هێـرش بردن دەرکـەن و ئەوانـەی لەسـەر لوتکـەکەن پەلاماری چیاییەکان بدەن کە دەسـەلاتیـان بەسـەر ڕارەوی دەرەوەی دوڵەکەوە هەیە کەچی پێویستە ئەوانی‌تر بەو بەری خێرایی‌یەوە بگەنەوە ئەوان.

پاش ئەم ڕێـك کەوتنـە لەسـەر کێشـانی ئەم نەخشەیە، نزیکـەی دوو هەزار پیـاو ڕاپـەڕین، ئەو حەلـە دایە ڕێژنەی باران، زەینـەفـۆن لەگـەڵ پاشبەندی سوپاکە بەرەو دەربونە ئاسـاییـەکـەی دوڵـەکە چوو کە سرنجی کوردەکان بۆ ئەم ڕارەوە ڕاکێشیّ، بۆ ئەوەی ئەو کەســانــەی ئیشیــان پشت لیّ‌گـرتنی کوردەکـانـە ئاشکرانەبن. کە پاشەنگەکە گەیشتە جۆگـەیێـك دەبـوایـە لیّ‌بپـەڕێتـەوە تا ڕێگـەی خۆی بەرەو بەرزایی‌یەکە ببریّ، کوردەکان بەردی گەورە گەورەیان گلۆر دەکردەوە کە هێندە گەورە بوون پڕ بە عەرەبانەیێك بوون، لەبـەر ئەوە نزیـك بوونـەوە لە ڕارەوەکـە تا بڵێی زەحمەت و گران بوو، کە دە هەزار سەربازەکە دیتیان کە عەملیات لە یەك لا ناکـرێـت، هەوڵـیــان بۆ شوێنیکی‌تـر داو بە ڕاستی بەردەوام بوون، هەتاکو شەو داهات، وەکە وایان زانی کە پاشـەکشێیـان دیـارنی‌یـە، بۆ شیـوّ خواردن گەڕانەوە، لەناو پاشەنگەکە هی وا هەبوو تەنانەت نانی بەیانیشی نەخوارد بوو، بەڵام کوردەکــان بەردەوام بە درێـژایی شەو بەردیـان غلۆر دەکردەوەو گرم و هۆری دەهات.

لە نیـوەشـەودا ڕێـك کەوتن و لەگـەڵ گەردی بەیانی گردبــوونـەوەو کش ومـات بەرەو دوژمن چوون، لەبـەر ئەوەی کە تەم بوو نەبینــران، و لە کوردەکــان نزیــك بوونـەوە، بەڵام هەر کە یەکتـریـان بەدی‌کـرد دەنـگ و هاواری شەڕ بەرز بۆوە کوردەکان ڕێگاکەیان چۆل کردو ڕایان کردو ژمارەیێکی کەمیان لیّ‌کوژرا چونکە مرۆڤی خۆش بەزبوون.

کە «فریســوفــۆس» گوییّ لە شەپـوور بوو یەکســەر هێرشیان بۆ سەر لوتکەی چیاکە بردو هەندیّ سەرکردە بەرەو ڕێگای تر چوون کە پیّ خوستی کەم لەسەر بوو، ئەوانــە زوو شوێنی خۆیـان گرت، زەینـەفـۆن لەگـەڵ پاشـەنگـەکەدا هەمان ڕێچکەی گرتەبەر کە پێشەنگەکە بڕیبووی، چونکە بۆ چوارپێی بار پیارۆیشتنی ئاسان تر بوو، نیوەی تری پیاوەکانی لە پاشەنگی چوارپیّ‌یەکان دانـابـوو، کە پێشکـەوتن گەیشتنە لوتکەیێك کە بەسەر ڕێگـەکـەیدا دەنـوڕیّ، دیتیـان دوژمنی بەســەرەوەیــەو خۆی لیّ‌دا نووســانــدووەو قایم کردووە. لەو حاڵـەتـە دەبــوایــە یا لوتکـەکـەیـان پیّ‌چـۆڵ بکـەن یاخـود لە گریکەکان دادەبڕێن. ئەوان دەیان توانی بەو ڕێگەیەدا بڕۆن کە ئەوانی‌تر گرتبوویان، بەڵام ئەو ڕیچکەیەی تر تاکە ڕێگەیێك بوو کە چوارپیّ دەتوانیّ بیبڕیّ، پاشان بانگی ئازایــەتی نوانــدنیــان دا، بە کۆمــەڵی چەنـد بەتـالیـۆنێـك هەڵمـەتیان بردە سەر لوتکەکە، لە هەموو لایـەك هێـرشیـان نەبـرد بەڵکـو ڕێگـەیان پیّ‌دان ئەگەر کوردەکان ویستیان ڕابکەن، لە کاتی بە سەرکەوتن دا هەر یەکە چاکترین ڕێگەی دوزی‌یەوە، دانیشمەندەکان تیـربـارانیـان کردن و بەردەبـارانیـان کردن، بەڵام کە نزیـك بوونـەوە لە هێرش بردن دا بەردەوام نەبوون، لە ئەنجام دا شوێنەکەیان بەجیّ‌هێشت و ڕایان کرد.

کە گریکـەکـان ئەو چیـایـەیـان بڕی، سەیریان کرد شاخێـکـی تریــان لەپێشـەو دوژمن خۆی لیّ‌دا قایم کردووە، بڕیـاریـان دا پەلامـاری ئەویش بدەن، بەڵام زەینــەفــۆن دەرکی بەوە کرد ئەگـەر چیـای یەکـەم بیّ پاسەوان بەجیّ بهێڵن، دوژمن دەگرێتەوەو کە وڵاخی

باری پێــدا دەڕوات هێرشی دەبرێتە سەر، قەتاری کاروانەکە دوورودرێژ بوو، لەبەر ئەوە هەردوو ئەفسەری سەد. نەفەرەکە «سیفسۆدۆرۆس»و «ئارخاجۆراس»ی لێ بەجێ هێشتن و زەینــەفــۆنیش ئەوەی کە مابـوون بەرەو شاخەکەی تری بردن.

هێشتا چیایێکی‌تر مابوو لەوی‌تر ڕەق تر بوو دەبوایە بگیرێ، وا دیارە کە گریکـەکـان لێی نـزیـك بوونـەوە دانیشمـەنـدەکـان بێ شـەرکـردن چۆڵیان کرد، ئەم کارە سەری هەموو کەسێکی سوڕماندو وای لێ کردن کە لەو باوەڕەدا بن ئەوانە لەوترسە چۆڵیان کردووە نەوەك گەمارۆ بدرێن و شەت وپەت بکرێن، لەڕاستی‌دا گریکـەکان شتێکی‌تریان بینی، لەسەر لوتکەکەوە دیتیان کوردەکان لە خوار ڕێگـەکـەوە «دۆڵـەکەوە» هەموویان دەرپەڕین و پەلاماری پاشەنگەکەیان دا.

زەینەفۆن لەگەڵ چەند کەسێکی تەمەن کەمتر بەسەر لوتکەکە کەوت و فەرمانی بەوانی‌تردا کە لەسەرخۆ بڕۆن تا دەستەکانی تری پاشەنگەکە پێیان بگەن و ئاگاداری کردن کە بە چەکەوە لەسەر زەوی‌یێکی تەختایی بوەستن ئەوەی کەمـێــك لە دۆڵـەکــەدا دەڕۆن، ئەو حەڵـە «ئـاراخـاجـۆراس» هات و پێی‌گـوت کە پیـاوەکـانی لە چیـاکـەدا ڕاماڵران و «سیسۆدورۆس» و «ئەمفیکراتس»و ئەوانی لەگـەڵیــان دا بوون گشتیــان کوژران چونکـە نەیان وێرا بازدەنە سەر خوار تاشەبەردەکەو بە پاشەنگ بگـەن، کە کوردەکـان ئەم سەرکـەوتنـەیان بەدی‌هێنا، لەسـەر لوتکـەی بەرامبـەر چیـاکەی سێیەم دەرکەوتن، زەینەفۆن بە هۆی وەرگێرێکەوە پێی‌گوتن کە پێشنیازی شەڕڕاگرتن دەکات و داوای بەدەستەوەدانی کوژراوەکان دەکـات، ئەوانیش وەڵامیـان دانـەوە کە لاشـەکـانیـان

پێ‌دەدەنــەوە بە مەرجێ گریکـەکـان ماڵـەکـانیـان نەســووتێنن. زەینـەفـۆن بەوە ڕازی‌بـوو. کاتێ کە ئەم گفتـوگـۆیـە لە ئارادابـوو هەموو خەڵکی ناوچەکە ڕژانە سەر چیاکـەو کە گریکـەکـان لە چیاکەدا شۆڕبوونەوە بەرەو لای ئەوانـەی بە چەکـەو وەستـابوون، دوژمن بە ژمـارەیـێـکـی بێ‌شـومـارو دەنـگێـکـی بەتـرس پەلامــاریــان دان و لەکن لوتکــەی ئەو چیــایـەی کە زەینـەفۆن لیـوەی شۆڕدەبۆوە کوردەکان دەستیان کرد بە غلۆرکردنەوەی بەرد، قاچی پیاوێکیان شکاندو، ئەوەی کە قەڵغـانــەکـەی زەینـەفـۆنی هەڵ گرتبـوو ڕای‌کـردو قەڵغـانــەکـەی لەگـەڵ خۆی برد، ئەوسـا سوپـاکـەی گریکـەکـان هەمـووی گردبـوونـەوەو شوێنێکیان کرد بە سوپــاگـەو کۆمـەڵێـك خانـووی بە ئیسـراحـەت و زۆر خۆراکیــان بینی، هەروەهــا شەراب زۆر بوو بەڵام لە سەردابــی بە گەچ سەرگـیــراویــان ئاخــنـی بوو. کوژراوەکانیان درایەوە دەست و نێژران. ڕۆژی دووەم بێ ڕێ‌نیشـادەر ڕێگـەیـان گرتـە بەر، دوژمن لەپشتەوە پەلامـاری دان و ویستی نەیـەڵێ بە هیـچ ڕێچکەیێکی تەنگـەبـەردا تێپـەڕن و دەسـەڵاتی خۆیـان بەسـەردا بسـەپێنن. لە ڕۆیشتن دا گریکـەکـان تووشی چەندین پەلامــارو سەختی‌و دژوار بوون، لەبــەر ئەوە هەوڵ و تەقـەلـلایێکی زۆریــان دەدا کە لە بەرزای‌دا بڕۆن و لە نشێـودا نەبن نەوەك کوردەکـان بەسـەریـان دا زاڵ بن. بۆیـە بەو ڕێگـایـانەدا دەڕویشتن کە لێیان دوور بوون، چونکە چەکەکانیان تەنیا تیروکەوان و قۆچەقانی نەبوو، بەڵکــو تیـرهـاوێـژی هێجگـار کارامـەو شارەزابـوون، کەوانـەکـانیـان درێـژی لە نێوان چوار پێنج پێ دەبوو، تیرەکانیش لە سێ پێ درێژتر بوون.

لە کاتی تیـرهـاویشتن دا پێی چەپیان دەبردە پێش و کۆتـایی خوارەوەی کەوانـەکـەی لەسەر گیر دەبوو ئەوسا

ژنیەکەیان رادەکێشا تیرەکانیان قەڵغان و زرێیان دەسمە

گوزەرکردن بەرەو ئەرمینیا:

پاش ئەوەی لە دەست کوردەکان خۆیان دەربازکرد، لەو دێیانەی رِوویان لە رِووباری دیجلەیە سوپاگای خۆیان لێداکوتا، ئەو شوێنەش سنوورێك لەنێوان «ئەرمینیا»و «کوردستان» پێك دێنێ، ئالێرەدا گریکەکان حەسانەوە، دڵشادیشن بەوەی کە ئاو نیشتۆتەوە، رِووبارەکە نزیکەی نیومیل و زیاتر لە چیاکانی کوردستان دوور بوو، لەبەر ئەوە کە لێرەدا مانەوە هەتا بڵێی گوشاد بوون، ئازووخە زوورە، بەزۆری لەو هیلاکی و ماندوویی و چەرمەسەرییە دەدوان کە بەتووشیانەوە هاتبوون، چونکە بەردەوام ماوەی هەفتەیێك خەریکی شەرِکردن بوون لە کاتی تێپەربوونیان بە هەرێمی کوردەکان دا، کە تیایدا زیاتر دووچاری شەرِو ناخۆشی هاتن لەوەی کە بەرەنگاری «پاشاونیسافرنۆس» بوون، لەبەر ئەوە بیری دەربازبوون لەو هەموو رِووداوانە وای لێکردن کە خەوێکی باش بخەون.

لێرەدا دەوەستین و باسی ئەرمەن و ماردینی و کلدانیەکان ناکەین کە ئەلقە لە گوێی ئۆرۆنتاس و ئەرتۆخاس بوون، چونکە هەر رِووداوێك بووە شتێکی سەرەکی نەبووە، هەرچەندە کە کوردەکان کۆڵیان نەداو بەدوای یۆنانییەکان کەوتن کە ویستیان لە دیجلە بپەرنەوە، وەکو دیتیان ئاو تا سنگیان دێ، نەیان توانی لە ئاوەکە بدەن و خۆیان رابگرن، چونکە تەوژمی ئاوەکە توندوتیژ بوو، هەروەها گەر یەکێ دەستی بخاتە سەر سەری بۆ بەرگری کردن لە خۆی ئەوە تەنیا بۆ خۆپاراستن بووە لە تیرو هاوێژ راویتر، لەبەر ئەوە کشانەوەو لەسەر کەناری رِووبارەکە خیوەتیان لێهەڵ دا پاش ئەوە سەیریان کرد چەند کۆمەڵە کوردێکی زۆری چەکدار گردبوونەتەوەو سەر لوتکەی چیاکەیان گرتووە، ئەو حەلە گریکەکان هەستیان بە نائومێدییێکی گەورە کرد، ئەو سەختی و گرانییەیان تێبینی کرد ئەگەر لە رِووبارەکە بدەن، هەروەها ئەو سەربازە ئامادەبووانەیان تێبینی کردن کە رِێگەی پەرِینەوەیان لێدەگرن، لەبەر ئەوە ئەو رِۆژ و شەوە مانەوەو نەیان دەزانی چ بکەن. زەینەفۆن خەونێکی بینی کە خۆی کۆت کراوە، بەڵام کۆتەکە لە خۆیەوە پچراو خۆی بە سەربەست و بەرەڵلا بینی و هەستی بە دڵنیایی کرد کە بارو دۆخیان بەرەو باشی دەچێت. پاش ماوەیێك دەستیان کرد بە رِویشتن و کە کوردەکان دیتیان کە کاروانی کەلوپەل کەمی ماوە، لە ئەنجامی ئەمەوە دەستیان کرد بە تیر باران و قۆچەقانی هاویشتی بۆ گریکەکان، تەنانەت کە لە ئاوەکەش دەپەرِینەوە هەندێکیان بەتیری کوردەکان بریندار بوون، هەتاوەکو لە ئاوەکە پەرِینەوەو لە دەست کورده بەرگری کەرەکان دەرباز بوون و هەتاکو پێیان نایە خاکی ئەرمەستان لاپەرەیێکی تر کرایەوە لە رِووداویتر کە ئێمە لێرەدا لێی نادوێین و تا ئێرەو دەوەستین.

ئەنجام:

١ - ئەوی بە وردی ئەم کتێبە بخوێنێتەوە بۆی دەردەکەوێ کە زەینەفۆن وەك سەربازێك لەگەڵ دە هەزار گریکەکە نەبووە، بەڵکو مرۆڤێکی زیرو

ڕۆشنبیر بووە، جگە لە مەبەستی دەسکەوتنی مادی کە چۆتە ریزی لەشکری کۆرشەوە، وەك گەریدەیەك و مێژوونوسێکیش بە گەڵ سوپاکە کەوتووە.

٢ - زەینەفۆن هەرچەندە لە ئازایەتی یۆنانی‌یەکان کەم ناکاتەوە مۆرکی پێ‌لێ‌هەڵ برین لە باس کردنی جەنگاوەرە گریکەکان بە نووسینەکەیەوە دیارە، بەڵام زۆر ڕووداویشی بە دەسپاکی‌یەوە نووسیوە.

٣ - نووسەر هەرچەندە کوردەکان، بە (دوژمن)ناو دەبات، بەڵام بەو پەڕی ئازایەتی‌و لە خۆبوردن باسیان دەکات و لەو ئەشکەنجەو شەڕەشەق و چەرمەسەری‌یە زۆرە دەدوێ کە لە خاکی کوردستان دووچاری بوون.

٤ - زەینەفۆن ڕێگەی شووشەو هەمەدانی نەگرتۆتە بەر، واتە ڕووی نەکردۆتە کوردستانی ئێران نەوەك فارسەکان زەبر لە سوپاکەی بدەن، ئەمە لەلایەك و لە لایەکی ترەوە نزیك ترین ڕێگەی گرتووە کە لە ڕێگەی کوردستانی عیراقەوە بچێتە کوردستانی تورکیاو لەوێشەوە بۆ یۆنان.

٥ - ئەو بەشانەی کە پەیوەندی‌یان بە کوردەوە هەیە چاکترین بەڵگەن بەدەست مێژوونووسان، کە کورد وەك نەتەوەیێك هەرگیز سەر بۆ بێگانە شۆڕ ناکات و ئەو پەڕی قوربانی دەدات کە ناوچەکەی خۆی بپارێزی‌و ناهێڵێ بێگانە وڵاتەکەی پێ‌شێل بکات.

٦ - هەرچەندە کە گریکەکان چەك و جبەخانەیان لە کوردە چیایی‌یەکان تازەترو باڵاتر بووەو نەخشەی جەنگی‌و سەربازیی ڕێك و پێکیان پەیرەو کردووە، بەڵام جەنگاوەرانی کورد کارێکی وایان پێ‌کردوون کە با بە دەواری شڕی نەکردبێ.

٧ - زەینەفۆن تووشی هەڵەیێکی مێژوویی بووە کە میدی‌یەکانی بە فارس ناوبردووە، کەچی نەژادو ڕەسەنی کورد میدی‌یەکانن.

٨ - کوردەکان سەریان بۆ پاشاکانی فارس شۆڕ نەکردووەو بەرگریان لە ناوچەی خۆیان کردووەو چیا گەردن کەشەکان بوونەتە قەڵاتی سەخت و قایم بۆ خۆپاراستن و بەرگەگرتن و بەرگری کردن.

٩ - زەینەفۆن پێ لە جەرگی خۆی دەنا کە باسی ئازایەتی کوردەکان دەکات کە چۆن ڕووبەڕووی لەشکرەکەی بوونەوەو زەبری خۆیان وەشاندو زۆریان لێ‌کوشتن، ئەم دان پیا نەش باوەڕنامەیێکی مێژوویی گەشە لە مێژووی پڕ شانازی گەلی کوردمان.

● ● ●

لە ڕاستی‌دا زەینەفون نێوی کوردی بە شێوەی ئەمڕۆی، یانی (کورد) نەهێناوە، بەڵکو ناوی (کەردوخۆی) بردووە، بەڵام لەنێو ئەو کتێبەی، کە بە زمانی عەرەبی‌و هێندێك وەرگێرانیشی بە زمانی ئینگلیزی بڵاو - بۆتەوە ئەم ناوانەی وەکو زەنەفۆن لە بەرهەمەکەی‌دا باسیان دەکات وایان ناو نەبردوون بەڵکو بە شێوەی ئەمڕۆ ناویان هێناون، بڕوانە:

ئاناباسیس، کتێبی (٤)، تێکستە یونانێکەی.

(ڕۆشنبیری نوێ)

حملة العشرة آلاف

كمال غمبار

« الحملة على فارس »

وبلاد فارس وبيزنطه والاناضول ذات قدر واف من الـوضـوح وممتعـة فهي في حد ذاتهـا سجّـل حافـل بالمجازفة والمهارة العسكرية ولذا فانّ كتاب (حملة العشرة آلاف) تعتبر من الكتب التآريخية القيمة ونال الكتـاب شهـرة واسعة، فيـذكـر المؤرخ مثـلاً بأنّ مجمـوعـة من النـاس سمعـوا عن ذلـك الـزحف الاغريقي الذي جاء من الاناضول الى العراق، وفي معركة لم تستمر اكثر من ساعة قتل فيها كورش وأبيد جيشـه الـذي كان قومـه نحـو عشـرة الاف محارب.

واصل الاغريق تغلغلهم في براري آشور وجبال قرد وأرمينيـا وبلغـوا قلعة (ماد) وعبروا الجداول والانهار ووصلوا مدينة مزدهرة اسمها (سيتاس) التي تبعد نحو ميـل من نهـر دجلة ثم دخلوا موطن كورش واحتلوا أراضيـهـم وبـلادهم، يصف الكتـاب بدقـة رحى المعـارك التي دارت في تلك البـلاد وحـالـة جيوشها

وبعدها يتحدث الكتاب عن غدر تيسافرنوس من قبل كليرخوز الذي كان يتظاهر بالمحبة والمودة له وقُضي عليـهو وعلى عدد من قادة الاغـريق الـذين اتهمـوا بالتآمر مو كورش وضربت اعناقهم،

يصف المؤرخ المـذكـور مسار تلك الحملة والتي ترجمها يعقـوب افـرام منصور عن الانكليزية الى اللغة العربية بشكل مفصـل ويتحـدث بأمـانـة ودقـة عن الظروف القاسية المريرة التي اجتـازتهـا ومن خلالهـا واثنـاء مرورهـا بأرض كردستـان المقـاومـة العنيفة من قبل الاكراد القاطنين في مناطق الجبال حيث استخـدمـوا النبـال والمقـاليـع والسهـام واحدثوا فيهم اصابات بليغة وتكبد الاغريق خسائر فادحة .

لقد تناولنا في عرضنا للكتاب الجوانب التي تتعلق بالكرد وحـاولنـا القاء ضوء كثيف عن المعارك التي دارت رحاها بين الجيش اليـوناني والاكراد. يصف زنيفون في كتابه هذا كيف ان الاكـراد لم يخضعـوا للعـاهـل الفارسي وقد ورد في سياق حديثـه : «ان هؤلاء القـوم يقطنـون الجبـال، وانهم بواسـل جداً، وغيـر خاضعين للعـاهـل، والحقيقة ان جيشاً ملكياً، قوامه مئة وعشرون الفاً، غزا مرة ديارهم، فلم يعد منهم فرد واحد بسبب وعورة الارض التي وجب عليهم ان يوغلوا فيها»

والجـديـر بالذكر ان هذا الكتاب يتناول حقبة هامة جديرة باهتمام المؤرخ ورجال التاريخ تعود الى القرن الخامس قبل الميـلاد سجـل فيها المؤرخ ذلك الحدث التاريخي تسجيلاً مفصـلاً، وبقـدر مايعني شعبنا الكردي في تلك الفترة تناولنا مايمت بصلة بشعبنـا لأهميـة الكتـاب تاريخياً وجغرافياً ولما فيــه من وصف احـوال البـلاد الاجتمـاعيـة والاقتصـاديـة، ولاننسىٰ بأن هذا السفـر فتـح نافذة واسعة امام اليونان فاطلوا منها على حضارات الشرق القديم، ولعله من جملة الحوافز لتوسع الاسكندر المقدوني نحو بلدان الشرق القديم .